

Damian Hennig, Ewa Judzińska, Mariusz Kistowski

Próba identyfikacji stanowisk dokumentacyjnych przyrody nieożywionej na obszarze województwa gdańskiego

Attempt of Inventory-making of 'Documentation Sites of Abiotic Nature' in Gdańsk Voivodeship

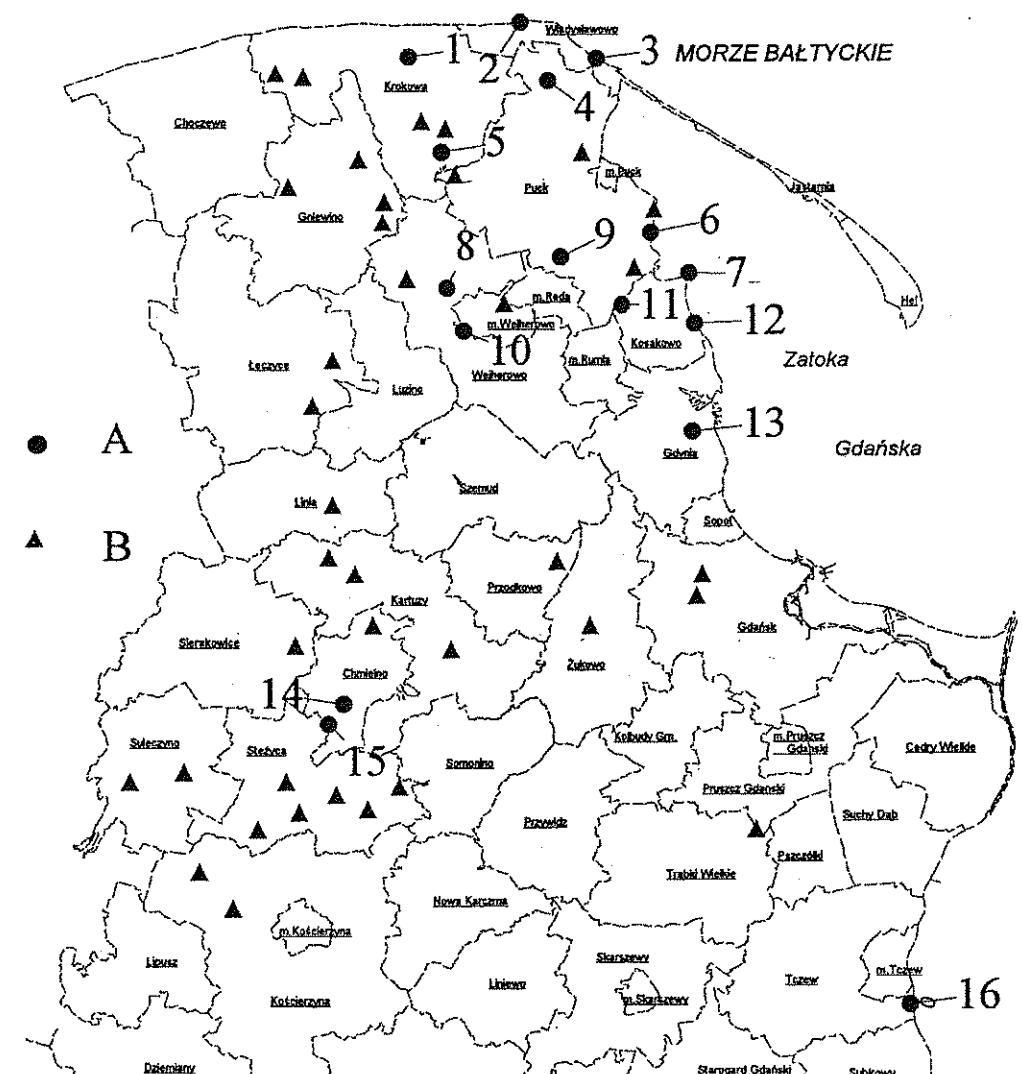
„Ustawa o Ochronie Przyrody” z dnia 16.10.1991 roku stworzyła możliwość powoływania nowych rodzajów punktowych i małoobszarowych form konserwatorskiej ochrony przyrody. Jednym z nich są stanowiska dokumentacyjne przyrody nieożywionej definiowane w Ustawie jako „nie wyodrębniające się na powierzchni ziemi lub możliwe do udostępnienia, ważne pod względem naukowym i dydaktycznym miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych oraz fragmenty eksploatowanych i nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych”. Dotychczas w Polsce północnej i środkowej podejmowano nieliczne próby określenia kryteriów identyfikacji stanowisk dokumentacyjnych i ich lokalizacji. Autorzy opracowania, w ramach współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody w Gdańsku, określili kryteria uznawania obiektów przyrody nieożywionej za stanowiska dokumentacyjne i dokonali ich inwentaryzacji na terenie województwa gdańskiego. Prace były prowadzone w 1995 roku.

Na wstępny etap opracowania składały się prace przygotowawcze, obejmujące kameralne wskazanie potencjalnych stanowisk dokumentacyjnych w oparciu o:

- analizę publikacji (przewodniki turystyczne, artykuły w czasopismach naukowych, popularnonaukowych i krajoznawczo-regionalnych z zakresu geologii, geomorfologii, hydrografii, itp.);
- analizę materiałów kartograficznych (map topograficznych, geologicznych, hydrograficznych, itp.);
- analizę materiałów inwentaryzacji przyrodniczej gmin, prowadzonej w Biurze Dokumentacji i Ochrony Przyrody przy Wojewódzkim Konserwatorze Przyrody w Gdańsku;
- wywiady z pracownikami kierunku geograficznego Uniwersytetu Gdańskiego, Wydziału Ochrony Środowiska Urzędu Wojewódzkiego, Urzędów Gmin, leśnikami, meliorantami, itp.;
- konfrontację propozycji stanowisk z istniejącymi formami ochrony przyrody.

Następnie określono kryteria, którymi posługiwano się w trakcie inwentaryzacji terenowej obiektów przyrody nieożywionej. Należą do nich:

- stan zachowania obiektu — powinien być możliwie jak najlepszy;
- wartość dydaktyczna i turystyczna — obiekt powinien być pogładowy, reprezentować specyficzne, a zarazem charakterystyczne cechy rzeźby, budowy geologicznej i fizjonomii krajobrazu regionu;
- trwałość przedmiotu ochrony — głównie w przypadku wyrobisk obiekt powinien mieć szansę przetrwania w mało zmienionym stanie kilka — kilkanaście lat od objęcia ochroną;
- walory estetyczne otoczenia obiektu — sąsiedztwo nie powinno być silnie zdegradowane, m.in. aby mogło być udostępnione odwiedzającym turystom i uczniom;
- wielkość powierzchni chronionej — zaleca się aby tą formą ochrony przyrody obejmować powierzchnie od kilku arów do maksymalnie 50 ha, a przy większych terenach godnych ochrony, tworzyć rezerваты przyrody lub zespoły przyrodniczo-krajobrazowe;
- charakter użytkowania — obiekt nie powinien być użytkowany — głównie w przypadku wyrobisk;
- własność gruntu pod obiektem — kryterium uzupełniające — powinno być uwzględniane gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że właściciel gruntu doprowadzi do dewastacji obiektu.

Ryc. 1. Lokalizacja potencjalnych stanowisk dokumentacyjnych przyrody nieożywionej na obszarze województwa gdańskiego: A — obiekty proponowane do ochrony; B — obiekty odrzucone w trakcie wizji terenowej.

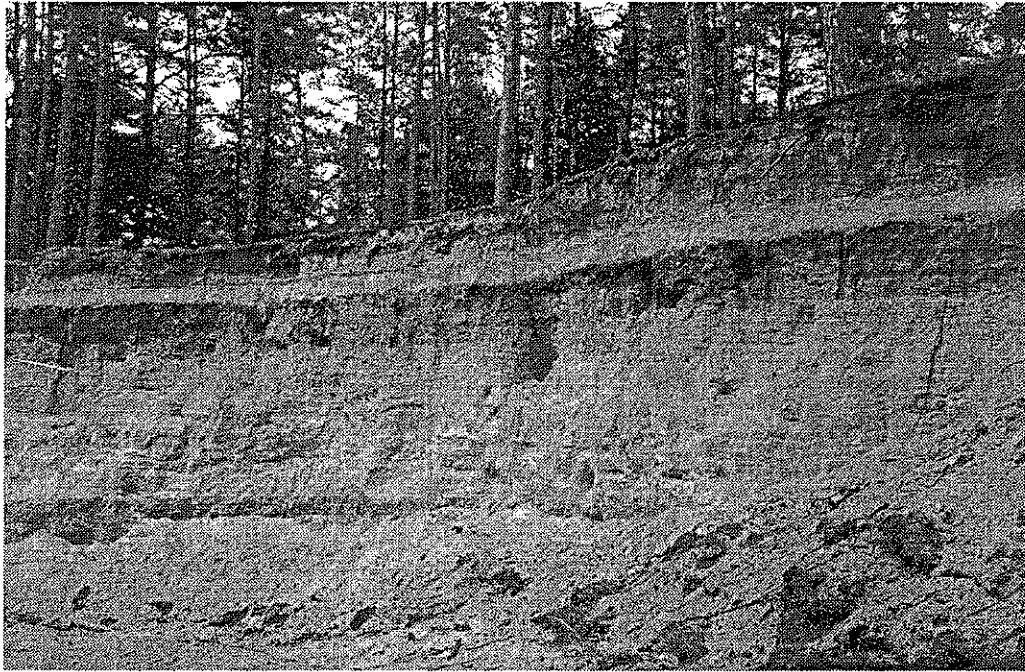
1 — Szary Dwór — żwirownia z profilem kopalnej gleby bielcowej; 2 — Jastrzębia Góra— klif; 3 — Chłapowo — klif z węglem brunatnym; 4 — Strzelno — profil żwirowni; 5 — Połchówko — gładzowisko; 6 — Ośłonino/Rzucewo — klif; 7 — Cypel Rewski; 8 — Orle — wyrobisko kredy; 9 — Rekowo Dolne — wyrobisko; 10 — Gościcino — żwirownia; 11 — Kazimierz — żwirownia; 12 — Kępa Oksywska — klif; 13 — Gdynia — wyrobisko gliny; 14 — Półwysep Pask na jeziorze Raduńskim Dln.; 15 — Półwysep Hel na jeziorze Raduńskim Dln.; 16 — Krawędź doliny Wisły na południe od Tczewa.

Fig. 1. Localization of potential 'documentation sites of abiotic nature' in Gdańsk Voivodeship:

A—objects proposed for protection; B—objects rejected during site inspection. 1—Szary Dwór—gravel-pit with fossil podzolic soil profile; 2- Jastrzębia Góra—cliff; 3- Chłapowo—cliff with brown coal; 4—Strzelno—gravel-pit profile; 5—Połchówko—accumulation of erratics; 6—Ośłonino/Rzucewo—cliff; 7—Rewa tip; 8- Orle—bog lime postexploitation area; 9—Rekowo Dolne—discarded working; 10—Gościcino—gravel-pit; 11—Kazimierz—gravel-pit; 12—cliff of Oksywie Plateau; 13—Gdynia—clay post-exploitation hollow; 14—'Pask' Peninsula on Raduńskie Dln. Lake; 15—'Hel' Peninsula on Raduńskie Dln. Lake; 16—edge of Vistula Valley south of Tczew.

W trakcie prac kameralnych na obszarze województwa gdańskiego wytypowano 54 potencjalne stanowiska dokumentacyjne przyrody nieożywionej.

Kolejny etap stanowiły prace terenowe, w trakcie których zweryfikowano wstępne propozycje stanowisk w oparciu o wcześniej wymienione kryteria. Wykreślono także przekroje geologiczne oraz wykonano dokumentację fotograficzną obiektów. Po weryfikacji terenowej wytypowano 16 obiektów, które zaproponowano Wojewódzkiemu Konserwatorowi Przyrody do ochrony w formie stanowisk dokumentacyjnych. Dla każdego z nich przygotowano kartę ewidencyjną zawierającą: dane o lokalizacji (gmina, miejscowość, numer działki, obręb geodezyjny, współrzędne topograficzne), opis obiektu (przedmiot ochrony, powierzchnia, właściciele i użytkownicy), opis celu ochrony, wypisy z literatury, proponowane zasady ochrony i zagospodarowania, mapę sytuacyjną w skali 1:10.000 i dokumentację fotograficzną.

Ryc. 2. Proponowane do ochrony stanowisko Szary Dwór — żwirownia z profilem gleby kopalnej
Fig. 2. Site proposed for protection—Szary Dwór—gravel-pit with fossil soil profile

Wytypowane obiekty koncentrują się w północnej części województwa gdańskiego, w gminach Kosakowo (3 obiekty), Puck (3), Krokowa (2), Władysławowo (2), Wejherowo (2) i Gdynia (1). Dwa z nich położone są na Pojezierzu Kaszubskim w gminie Chmielno, a jeden w Dolinie Wisły koło Tczewa. Pod względem formy i genezy obiekty podzielić można na cztery grupy:

- fragmenty naturalnych i antropogenicznych odśnieżeń skalnych na krawędziach dolin rzecznych, rozcięć erozyjnych, wyrobisk poeksploatacyjnych (8 obiektów);
- odcinki naturalnych wybrzeży klifowych ukazujące typowe struktury sedimentacyjne (4 obiekty);
- obszary pobrzeży i pojezierzy z interesującą rzeźbą akumulacyjną i erozyjną (3 obiekty);
- nagromadzenia głazów narzutowych (1 obiekt).

Lokalizację proponowanych stanowiska dokumentacyjnych przedstawiono na ryc. 1.

W końcowym etapie prac zaproponowano zasady ochrony i zagospodarowania stanowisk dokumentacyjnych, wśród których wymienić można:

- wyłączenie wyrobisk z użytkowania gospodarczego (eksploatacji kopalin);

- uniemożliwienie dostępu do górnych partii wyrobisk (ogrodzenie);
  - zakaz trwałego zainwestowania dla klifów, mierzeji, półwyspów i z reguły utrzymanie ich obecnego użytkowania;
  - w przypadku głązowisk ogrodzenie terenu (uniemożliwienie wjazdu);
  - penetracja turystyczna obiektów i ich otoczenia powinna odbywać się po wyznaczonych szlakach;
  - umieszczenie tablic informacyjnych charakteryzujących walory obiektu i cel ochrony.
- Podsumowując, wskazać można kilka grup obiektów, możliwych do uznania za stanowiska dokumentacyjne przyrody nieożywionej w krajobrazach młodoglacjalnych i nadmorskich Polski północnej i środkowej. Należą do nich:

- miejsca po eksploatacji surowców mineralnych z interesującym profilem geologicznym;
- fragmenty naturalnych odsłoneń skalnych w formie klifów i podcięć w dolinach rzecznych, ukazujące przekroje geologiczne tych form;
- miejsca interesujących struktur sedimentacyjnych ukazujących genezę form i utworów;
- interesujące profile glebowe i odkrywki poziomów gleb kopalnych;
- miejsca występowania flory i fauny kopalnej;
- obiekty charakteryzujące się występowaniem interesujących zjawisk uwarunkowanych procesami geologicznymi i geodynamicznymi;
- wychodnie skał o specyficznych cechach petrograficznych i mineralogicznych;
- miejsca nagromadzeń minerałów określonego pochodzenia;
- miejsca występowania śladów dawnego górnictwa.

Summary

In 1995 & 1996, in cooperation with Voivodeship Nature Conservator from Gdańsk, we realised inventory of new form of nature protection—'documentation sites of abiotic nature'. We defined criteria of protection for these objects: state of conservation, educational & touristic values, stability, aesthetics of neighbourhood, size of protection area (from 3-5 ar to max. 50 ha), hollows exploitation intensity, type of ownership. During site inspection we finally proposed 16 objects for protection as documentation sites. There are:

- parts of natural & anthropogenic exposures on edges of valleys, erosian cuttings and post-exploitation hollows (8 objects);
- parts of natural cliffs with typical sedimentational texture (4 objects);
- fragments of lakelands & coastlands with interesting accumulation & erosian relief (3 objects);
- accumulations of erratics (1 object).